

(МЕТА)ФИЗИКА НАШИХ ЖИВОТА

(Влад Зографи: *Сѿоредни ефекѿи живоѿа*, превео с румунског Ђура Миочиновић, Књижевна радионица Рашић, Београд, 2020)

Година 1948. била је двоструко важна за Аргентинца Ернеста Сабата. Коначно је објављен његов дуго скривани роман *Тунел* и од тог тренутка, научник с озбиљном репутацијом, коначно је постао писац. Шта је натерало једног физичара, сарадника Ирене Кири и Фредерика Жолијеа, да напусти научно-истраживачки рад, експеримент и емпиристички приступ онтолошким упитаностима и настави каријеру писца који своју поетику фундира на метафизичком обрасцу мишљења? Без сумње, управо сумња. У границе експерименталне науке. И поверење, о чему је често и говорио, у потребу једног другачијег процеса сазнавања, изван искључиво искуством потврђених датости. Тачније, иста она сумња која континуирано, посредством филозофије, дестабилизује познате системе, успоставља нове не би ли их деконструисала и антиципирала могуће будуће антагонизме између материје и духа, рационалног и интуитивног, физике и метафизике, доводећи епистемологију у стање „вечите приправности“ и вибрације.

Нешто слично чини и савремени румунски писац Влад Зографи, доктор атомске физике. Чињеница да потписује једну збирку прича, неколико позоришних комада, сви су понели Награду Савеза писаца Румуније, два романа, кандидује га за озбиљно звање писца стасалог међу научницима. „Како је човек доспео до тога да буде оно што је данас... шта нас је то обликовало тако да добијемо слику света у којем живимо“, пита се један од јунака романа *Сѿоредни ефекѿи живоѿа* и мало даље у тексту наставља, „одговор који нам аутоматски пада на памет јесте култура, она култура која, упркос најсуморнијим предсказањима апостола прагматизма, за нас још није умрла, и која је заправо хуманистичка култура“. Јунак који изговара ово је научник, позитивиста, а наведени цитат је део уводног поглавља, названог „Приступни говор Еуђена Пападопола Румунској академији (фрагмент)“. Поглавље вишеструко релевантно. Као интенција идејног концепта и формалног структурисања романа. Део исказа будућег академика који сугерише могући одговор на постављено питање већ у иницијалном слоју формира конфликт. Апозицијски додаток „упркос најсуморнијим предсказањима апостолима прагматизма“ поставља научно знање и њен методолошки концепт спознаје у опозит према „хуманистичкој култури“ која, ако пратимо даље излагање будућег академика, постулира нешто што се назива „културом душе“. Зографи с намером отвара свој обимни роман управо овим излагањем једног научника, а есејистички дискурс у овом случају само је један од наратива који ће исписати позицију савременог човека на раскршћу епоха, аналогне, познате и дигиталне, нове, још увек непознате.

Однос наспрамности, који није нужно и конфликтан, темељан је однос на којем почива целокупна радња романа. Најпре, поступак умноженох фокуса, јер Зографијеви јунаци проговарају из властитог спознајног ракурса, осим што разбија класичан линеарни ток и доприноси полемичкој перспективи, има ефекат симултаног догађања. Будући академик и дискурс есејистичког промишљања о поретку тензије између науке и хуманистике, једна новинарка и активисткиња, њена пријатељица запослена у маркетингу, један психијатар и, најважније, један аутистични тинејџер, постају актери напете, савремене егзистенцијалне форме испољавања културе позитивизма с једне и „културе душе“ с друге стране. С правом се пита будући академик – како је цивилизација опстајала и како је велику уметност створила и у временима пре Коперника или пре Дарвина, да ли је непознавање хелиоцентричног система или теорије еволуције спречило настанак неких уметничких дела која су данас део цивилизацијског континуума? Та питања постављена на почетку, као део једног научног излагања и дискурса који такво излагање прати, добијају свој догађајни пандан у даљем току радње. Готово неприметно увођење у причу мистичне тројке која прати новинарку Нађу и њеног партнера, те истрага коју ће Андреј покушати да спроведе уноси дозу тајанствености у радњу, обогаћује је у површинском слоју док ће у основи бити савршен фон на којем ће се јасније оцртавати разлике између јунака и два елементарно супротстављена концепта – „културе прагматизма“ и „културе душе“.

С једне стране упитаност, заједничка готово свим јунацима, зашто радимо то што радимо, да ли је случајност заправо судбинска нужност маскирана доминантном позитивистичком логиком када нам се чини да у узрочно-последичном следу догађаја можемо учествовати свесном намером да ток ствари изменимо док смо, у ствари, само елемент нужности, шта условљава религијско мишљење, шта је ред а шта хаос, те са друге, различити приступи јунака да пронађу одговоре на та питања. Полифонија гласова, када свако од јунака има, и у посебним поглављима исповеда, свој став о стварима које се у датом тренутку дешавају, а осенчене су поменутиим упитаностима, ствара монументалну фреску савремености. Сви ти људи, њихови послови и властита интересовања, укључујући и аутистичног дечака Роберта чији фокус Зографи повремено презентује током свести и који је важан као специфичан, интеллигентан, показаће се, коментар на све што се у његовој околини дешава, аутентични су јунаци наших дана.

Најпре новинарка Нађа и њена пријатељица Теодора, прва у непрекидном активном диспуту са готово свим постулатима савремености којим она покушава да маркира и нагласи етичку раван животних односа, друга као израз индивидуалистичке тежње за алтернативним токовима суочавања са свакодневицом, апологета естетичког принципа у напору да „од какофоније живота“ направи „естетски објекат“, психијатар Андреј, осим као приватни детектив у решавању једне друштвене афере, и идеолог управо тог алтернативног облика мишљења. Једна керамичка посуда у његовом стану постаје лајтмотив те „подземне струје“ сазнавања, лишене позитивистичке догме и готово статусни симбол којем се Андреј увек враћа када осети снагу спољашње препреке и властиту слабост да је савлада. „Седим заваљен у фотељи, с ногама на столу, повлачим дим из цигарете и видим како се време котрља у удубљењу црне керамичке посуде испред мене...“ То црнило, као време непознато, будућност неизвесности, има дејство

магме из које Андреј црпи снагу и којој се враћа. У тој магловитој сфери, бар за нас, с ове стране, уроњене у појавне, физичке облике испољавања стварности и релација у њој, борави и аутистични дечак Роберт. Његова визура је посебно занимљива у току радње романа јер постаје, у том облику тока свести, управо претпостављена скривена, латентна истина и коментар на сва збивања, на све јунаке који га окружују и за које је он енигма, али и извор фрустрације често, као за његову сестру Теодору. Такође, а то је важан слој романа, Роберт је објекат и научне радозналости. Управо на тачки сусрета његовог аутизма са жељом околине да му помогне и излечи га, када наука заправо врши експеримент над њим, опстаје и развија се драма два концепта: културе прагматизма и културе душе. Опредељујући се за мултиперспективу и вишегласје, Зографи мозаичком структуром романа одржава равномеран, добар темпо приче и ангажује читаоца као саучесника у решавању мистерије с почетка радње, када треба открити мотив тројице опскурних мушкараца и њихово присуство у животу Нађе, и ангажује га као могућег саговорника који се слаже или не са постављеном дијагнозом времена на граници аналогног и дигиталног живота. Готово да свако од јунака постаје идеолог свог актуелног окружења, Нађа новинарског и медијског, Андреј лекарског еснафа и примењене методологије у лечењу психичких болести и зависности, Теодора маркетиншког, али њихове рефлексије о послу којим се баве и односима које стварају, пријатељским, партнерским, љубавним, не редукују значај овог романа на домен искључиво романа идеје. Наизменична смена њихових перспектива употпуњује један догађајни низ, Андрејеву истрагу, Теодорино и Нађино пријатељство, Нађину и Андрејеву везу, Теодорину бригу за аутистичног брата и покушај његовог излечења помоћу експерименталне научне терапије. На ободима догађања или, боље рећи, на пресеку свих дешавања и комуникације међу ликовима, као тежишна тачка односа постоји мисао која их прати, мисао сваког од тих јунака, са снагом иронијског или критичког одклона или препуштања филозофском покушају разрешења те бурне, турбулентне, по много чему збуњујуће свакодневице. То су ликови актери видљиве, материјом условљене свакодневице коју покушавају да разумеју и превладају док истовремено трагају за центром „културе душе“ чије повлачење пред „културом прагматизма“ слуте. Ту негде лежи и парадокс и трагедија савременог човека. Прогресиван технолошки развој створио је илузију да је све могуће док се истовремено у убрзаној фрагментацији појавне стварности човек суочава с једном другачијом истином, да је располућен и да је оно што назива „културом душе“ само „споредни ефекат живота“ под доминацијом прагматичног интереса. Зографи не нуди решење, он у литературу транспонује авантуризам модерног човека који иза себе има хиљаде година цивилизације, а сада, на прекретници векова, осећа да је на почетку. Тај парадокс носе његови јунаци, својим животом га потврђују и својом мишљу и деловањем покушавају да одгонетну. И граде тако аутентичан модерни роман, литерарни пресек стања ума и духа човека 21. века.